

Jernej Šček

Onkraj mita Emilio Comici

Zgodbe in srečanja v dolini Glinščica

Čudne sorte smo Tržačani. Od nekdanj plujemo po Alpah in plezamo po Jadranu. Mešamo zalive z dolinami, otoke z vrhovi, ribiške taverne z gorskimi kočami. Radovedni pisatelj Paolo Rumiz rad pripoveduje anekdoto, ko je nekoč plul po Kvarnerju mimo jadrnice, na kateri so prepevali planinske pesmi. To morajo biti *Trieštini*, vendar! Gre za eno redkih obmorskih mest z avtentično gorsko tradicijo.

Mesto v zalivu, ki gleda *na* gore.¹ V kraju brkljavih² zgodb, nasilnih odporov in tihih stikanj so okovi objektivnosti vedno resnici preozki. Trst je

Posnetek Emilia Comicija iz romantičnih časov v dolini Glinščica, kjer se od poznih dvajsetih let prejšnjega stoletja prosto pleza smeri visokih težavnosti. Gorniški arhiv v Turinu

¹ Alpinist in starešina gorniške literature Spiro Dalla Porta Xidias, sicer Šentjakobčan z iredentističnim poreklom, je izrazil to misel avtorju tega prispevka nekaj mesecev pred smrtjo; 21. februarja 2017 bi dopolnil sto let. Glej intervju z naslovom *Postal sem skala*, objavljen v *Planinskem vestniku* 2016/9. Svoje izkušnje s tržaško družbo "okrutnežev" sicer opiše v (neprevedenem) delu *I Bruti della Val Rosandra* (Nordpress, 2001).

² Zgodbe, ki se prepletajo, lepijo, preraščajo druga v drugo.

simbol, eno mesto in mnogo hkrati, mesto brez mesta, kraj brez kraja – po svoje neskončen. Igor Škamperle, po rodu Svetoivančan, je večpomenskost tega mesta zajel v s humanizmom dihajočo trditev: "Trst je lep, a ga ni lahko razumeti."³ Kraj nikdar ni le materialna, fizična entiteta, temveč gre za miselni prostor, kjer se trkajo mnogost simbolov, domišljije, spominov, ideologij, sanj. Heterotopija, drug prostor.

Dolina Glinščica (za domačine Klinšca, za druge – tudi nekatere Slovence – Rosandra) je za glavni kontinentalcev zbirka plezalnih sektorjev (Izlca, Grabčeva stena, Počivenca, Oltarji, Sokoli, Bela stena, Montaž, Jugove). Budno oko lahko tam uvidi nekaj več: skrajni rob alpskega polmeseca, recimo. Rad verjamem, da alpski *limes* ne teče od Sneznika po Dinarjih navzdol, kot je hotel *Duce*⁴ Zakaj ne bi Alpe namakale svojih stopal v Tržaškem zalivu? Pred tem lahko stopijo še na čaj ali *spritz* v kočo Premuda, z dvainsemdeset metri nadmorske višine najnižje ležeče alpsko zavetišče. Morje Adrijsko je morje gorjanov, kraj, kjer pastirji postanejo mornarji, podeželani kapitani. Na isti mizi jota in *fritto misto*.⁵

Kot Tržaški Slovenec se čudim nad prepadom, ki (še danes) zija med sosedi – sorodniki in tujci po narodnosti, jeziku, civilizacijskih obzorjih. Emilio Comici, eden najboljših svetovnih plezalcev med obema vojnama, avtor petindvajsetih prvenstvenih smeri šeste stopnje,⁶ avtor dvesto petdesetih težkih prvenstvenih smeri in okrog tisoč petstotih plezalskih vzponov nasploh, ostaja slovenskemu gorniškemu kulturništvu nepoznan, njegove besede neprevedene, njegova

³ Članek v reviji *Pogledi*, 2010/7.

⁴ "Al Nevoso ci siamo e ci resteremo!" je 18. novembra 1922, kmalu po pohodu na Rim, Benito Mussolini zavpil v rimskem parlamentu proti slovenskemu odposlancu Josipu Vilfanu (tudi Wilfanu). Po *Duceju* naj bi naravna meja Italije potekala po Dinarskem grebenu nad Dalmacijo.

⁵ Tipična tržaška jed, sveže ulovljena mešanica ocvrtih rib.

⁶ Če se je med slovenskimi plezalcil razširil pojem Frančkova štirica, lahko za mnoge zahtevne Comicijeve smeri 5. stopnje govorimo o Emiliovi petici.

dejanja neraziskana. Za veliko osebnostjo pa desetine malih Comicijev, ki čakajo na odkritje. Nekje je pač treba začeti.

Glinščica – skupno igrišče narodnostno mešanih navez

Emilio se je rodil leta 1901 v skromni tržaški družini kot prvi od treh otrok. Brez izobrazbe se je pri šestnajstih zaposlil v javnih skladiščih in prav kot pristaniški delavec srečal svoje prve plezalske sopotnike. Vertikala ga je najprej povlekla navzdol, v podzemlje. Kraška brezna in slovenski živelj je spoznaval ob boku Prelca (kasneje Prezzija), pred njim sta orala ledino Julius Kugy in Napoleone Cozzi. Ali je oče psihoanalize Sigmund Freud odkri(va)l nezavedno v dantejevskih Škocjanskih jamah in "turistični" jami Vilenica?⁷ Comicijeva plezalska pot se je začela v vrstah društva XXX Ottobre,⁸ s katerim je od leta 1927 s tržaškimi skalaši nedeljo za nedeljo zahajal v apnenčaste stene na obronkih mesta. Slovenski živelj se je takrat že skrtil v krog družine, cerkve in politične ilegale. Sosednja, vedno bolj oddaljena svetova, sta se za nekaj časa skupaj umaknila v dolino Glinščice. Najprej je vzkliko tesno prijateljstvo z Jožetom Cesarjem, kasnejšim slikarjem in scenografom Slovenskega stalnega gledališča v Trstu, v hribih pa avtorjem mnogih prvenstvenih smeri, pionirjem slovenskega soliranja. Še pred zaključkom uradnih ur sta z motorjem dirjala proti stenam. Cesar v svojem pričevanju⁹ pravi, da je bil Comici šibke postave, zato je treniral že v uradu. S prsti je dvigal težke matične knjige in plezal po pregradah uradnih okenc, strankam v zabavo in posmeh. Prvenec naveze Comici-Cesar je prvenstvena smer v Loški steni pod Briceljkom, ki sta jo septembra 1930 preplezala v štirih urah, več kot polovico nenevezana.

Fašistična kosa redči tržaške slovenske plezalce

Kmalu se je razvila udarna plezalska četvorka Comici, Cesar, Giovanni Bruno Fabjan in Franjo Marušič, ki je leta 1929 v dolini organizirala skalaški tečaj. Gre za prvo organizirano obliko alpinističnega šolanja na svetu. Šolo so sprva obiskovali alpinisti od Benetk do Turina z očmi, polnimi začudenja, saj je šlo za nekaj povsem novega.

Drugi plezalski rod tržaških medvojnih plezalcev sestavljajo Majcen-Mazzeni, Defar, Medved-Orsini (dva norca, tako je Comici pravil Cesarju in Medvedu), Kolarič, Škerjanc, Štrekelj iz Gorice ter Mario

⁷ Glej Freudovo pismo Fleissu z dne 14. april 1898, v katerem med drugim pravi: "Če je Dante videl kaj takega, potem mu za njegov pekel ni bilo treba dosti domišljije."

⁸ Na italijanskih tleh zloglasen datum, ki odzvanja fašizem. Tega dne leta 1922 se je Mussolini povzpel na Kvirinalski grič in od kralja Viktorja Emanuela III. izsilil sestavo nove fašistične vlade. Začelo se je novo štetje let – *era fascista*.

⁹ Zanimiv članek pod naslovom *Emilio Comici in tržaški slovenski plezalci v Planinskem vestniku 1955/4* podpisujeta Jože Cesar in Zorko Jelinčič.

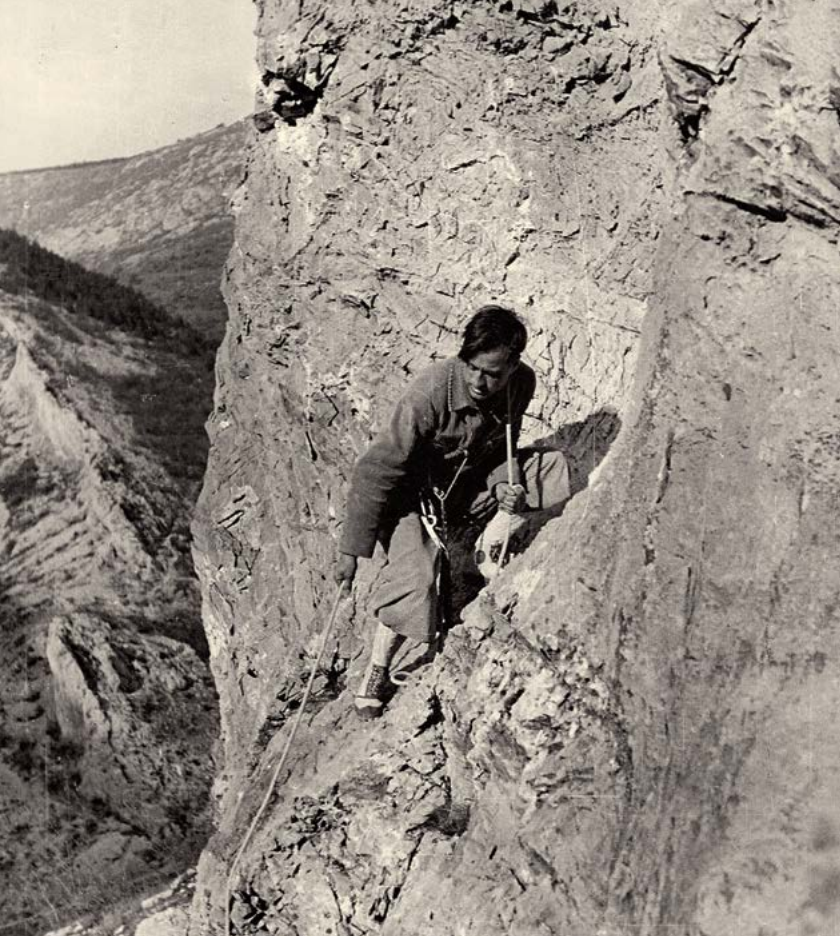
Premuda iz Lošinja, ki je umrl v gorah leta 1931. Pobrskati velja po romantičnih začetkih današnje dolinske koč, saj je prav Comici spodbudil Cesarja, naj se z domačinom Klunom zmeni, da bodo lahko alpinisti v starem mlinu skladiščili svojo robo.

V poznih dvajsetih letih so se jim pridružili še Roman Dekleva, Tezej Šavron, Marij Kocjančič, Lojze Hrovatin, Jakob Renko in tako rekoč vsa plezalska družina Blažina.¹⁰ Just Blažina, Comicijev tovariš pri služenju obveznega vojaškega roka (pozor, za Kraljevino Italijo, med drugim v Posočju), je svoj protifašizem plačal kot eden od enainpetdesetih obešencev 23. aprila 1944 v palači Rittmeyer (danes Konservatorij) v Trstu, njegovega brata Dolfa so ustrelili na openskem strelišču. V Glinščici so se še zbirali njegova sestra Pina, Justova sinova Sandi in Miran ter sestri Lah. Uradna zgodovina vre iz življenjskih zgodb malega človeka.

Marušič je umrl ob zori 6. septembra 1930 na Bazoviški gmajni kot žrtev prvega tržaškega procesa,

¹⁰ Dragoceno pričevanje družinske kalvarije najdemo v intervjuju s Sandijem in Danico Blažina pod naslovom Primorsko-gorenjska naveza iz naše klasike, *Planinski vestnik* 2012/9.

Še en romantičen posnetek Emilia Comicija med spuščanjem po vrvi v dolini Glinščica
Gorniški arhiv
v Turinu

V Glinščici Emilio Comici varuje soplezalca, ki še ni priplezal na stojišče. Gorniški arhiv v Turinu

farse, ki jo je v Trstu izvedlo Posebno sodišče za zaščito države. Nekaj ur prej je raznarodovalna pošast izrekla smrtno obsodbo štirim tigrovcem: Marušiču, Bidovcu, Milošu in Valenciču. Leta 1933 so skalaško šolo preoblikovali v uradno institucijo fašističnega društva.

Stiki med slovenskimi in italijanskimi (ter drugimi) tržaškimi skalaši so se upirali uzakonjenju fašistične ideologije. Kljub vihranju fašistične zakonodaje, Posebnega sodišča in skvadrstičnemu nasilju so se plezalci v apnencu še srečevali. Območje skalaškega odpora je trajalo od leta 1927 do 1933, ko je izključujoča ideologija zatrla vsako možnost javnega stika. Bujni razmah slovenskega plezalstva v Trstu je prekril režim, ki je Cesarju denimo sodil sedemkrat. Comici ga imenuje jetnik,¹¹ v prej omenjenem članku zapiše, da "zaradi njegovih aretacij, a brez političnih osti, kot prijateljski dovtip". Kaj pa Vladimir Dougan, po nekaterih ocenah Comiciju podoben *genius*? Njegovo zgodbo je pozrla propagandna mašinerija *Ventennia*. Še danes ostaja Douganov lik sistematično neraziskan.¹² Njegovo (plezalsko in življenjsko) usodo je določal narodni izvor: tujerodec¹³ na svoji zemlji.

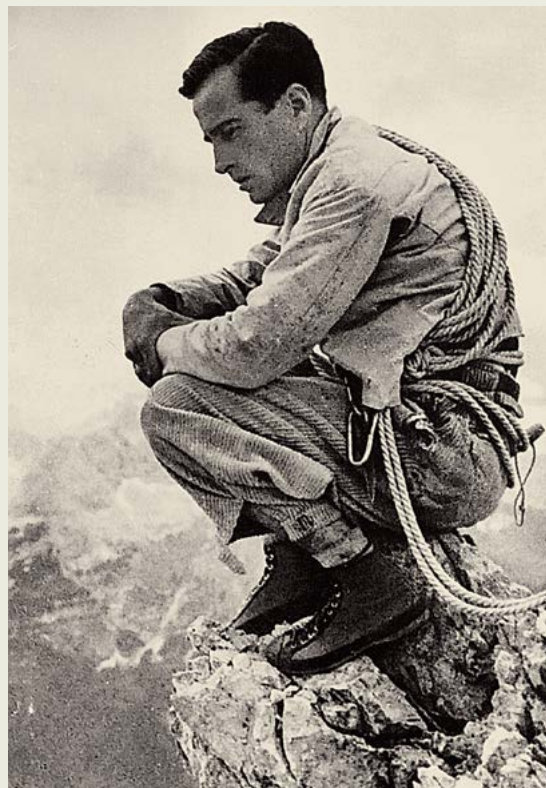
Anekdotična druženja

Redki in raznoliki odkruški zgodovinskih virov odstirajo srečanja tržaških plezalcev tudi na igriv,

¹¹ It. *galeotto*.

¹² Opozarjam na prispevek Matije Turka z naslovom Odkritelj poslednjih skrivnosti Zahodnih Julijcev. Vladimir Dougan (1891-1955). *Planinski vestnik* 2013/5.

¹³ It. *allogeno*.

Emilio Comici, veseljak v steni, melanholičen na vrhu. Gorniški arhiv v Turinu

anekdotičen način. Tržaški plezalci so takrat (kaj pa danes?) radi prepevali predvsem slovenske in furlanske pesmi. Razlog za to ni politične, pač pa vokalno-praktične narave, ker se lahko pojejo večglasno! Comici je postal prvi pevovodja društva z rednimi pevskimi vajami, na katerih je bilo ozračje še sproščeno. Večkrat je spodbujal fante: "Udarimo GARS-ovo himno!" To je bila slovenska ponarodela *Kje so moje rožice*. Ali si predstavljate Comicija, ki nekje stakne slovensko pesmarico¹⁴ in iz nje na klavirju preigrava pesem *Kaj, kaj, kaj naj ti dam?* Cesar naj bi ga naučil celo raztezati harmoniko. Ali čutite simbolno težo teh vsakdanjih, navadnih, banalnih zgodb? Zgodilo se je, da Comiciju, ki je od začetka vodil skalaško šolo, neko nedeljo ni uspelo napolniti avtobusa za izlet v Trento. Rešil ga je Cesar, ki je aktiviral svoje planince, Štampiharje iz Svetega Jakoba.

Navedem lahko tudi nekaj slovenskim alpinistom bližjih anekdot.

Comici je veliko plezal s Tržičani, Anno Escher, Ido Mally in Jožetom Lipovcem. Med vsemi vzponi se blešči severovzhodni raz Jalovca, leta 1934 ena prvih šestih v Sloveniji. O njem se je Tine Mihelič razpisal: "Čez ta, na pogled nemara najlepši raz v naših gorah, peljeta dve smeri. Smer prvopristopnikov Ogri-na in Omerze se, čeprav je zgodovinsko pomembna kot ena najzahtevnejših smeri predvojnih plezalcev, ni uveljavila. /.../ Zato pa gre število plezalcev, ki so preplezali popularnejšega Comicija, nedvomno v

¹⁴ Ni nemogoče, da bi v rokah imel celo ilegalno zbirko slovenskih pesmi Vinka Vodopivca.

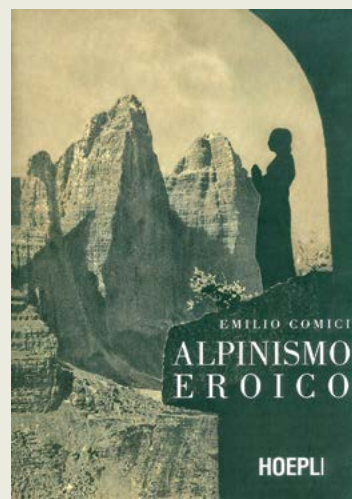
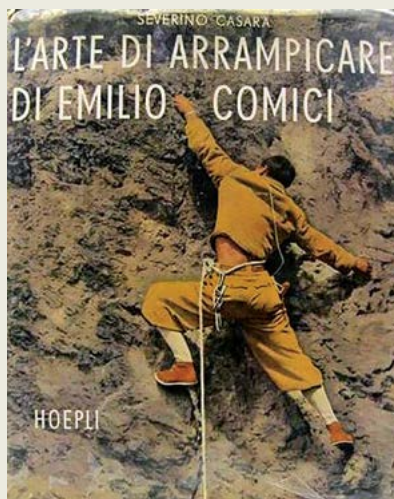
mnoge stotine. Nič čudnega, slavni maestro je speljal po levem boku vrtoглаvega raza eno svojih značilnih mojstrov in, kakršne poznamo iz Zahodnih Julijcev in seveda Dolomitov. Ime Comici je znak kakovosti. Njegove smeri so drzne, izpostavljene, elegantne, zahtevne in predvsem lepe."¹⁵

Še ena ponarodela prigoda s slovenskim pridihom nas ponese v dolino Vrata, kjer sta si Emilio in Joža Čop ogledovala osrednji steber Stene, še brezimno (beri nepreplezano) kasnejšo Čopovo mojstrovino. Comici je bojda Čopu svetoval: "Oštja, Joža, ga moraš provare! Ma ga poškusi! Ga pridiš, ga vidiš, al ga greš al ga ne greš!"¹⁶

Solo v Veliki Cini

Comici je sicer postal alpinist v Zahodnih Julijcih, ki so Tržačanom od nekdanj najbližji. V skupini Viša naštevamo prve ponovitve (Beljaški stolp) in prvenstvene smeri, recimo severovzhodno deber Male špice, smer v severni steni Divje kože in leta 1929 (ponovno s Fabjanom) njen severni raz. Ob povratku sta pri Ovcji vesi srečala starešino Kugyja, ki ju je pozdravil s sloviti "kolossal, kolossal". Po novi smeri v Trbiški krniški špici leta 1930 s Cesco stopita na Olimp z uresničenjem Kugyjevega projekta Božjih polic, velikopoteznega prečenja severnega ostenja Viša. "Gre za novo obliko plezanja, ki ni več navpično, temveč vodoravno. /.../ Čudna značilnost tega alpinizma je, da smer nima konca. Bi moral plezalec torej začeti od začetka? Čemu le, ko bi vselej prišel spet na začetek."¹⁷ Štiri in pol kilometre dolg prstan, ki obkroža Fuart na višini 2200 metrov, si je zaslužil naziv večne smeri.

Dolomitskemu angelu pristrizejo krila Dolomiti sami. Leta 1932 je v pristanišču odstopil in se odločil za kariero gorskega vodnika. Zato se je najprej preselil v Misurino, od leta 1939 pa je živel v Val Gardeni, kjer je vodil smučarsko šolo. Ob vodenju znanih – denimo belgijskega kralja Leopolda – in manj znanih se je boril z zavistjo domačih vodnikov. Dolomitska klasika Rumeni raz, prvenstvena po jugovzhodnem razu Male Cine, je leta 1933 pomenila "najbolj zračno in izpostavljeno plezanje, kar si ga lahko zamislite. Raz je nabrušen kot britev, kot plug, meč, neprestano previsen. Praznina kot grožnja preži ne le pod plezalčevimi nogami, temveč tudi desno in levo, vsenaokrog. Pogled se ne more spočiti na skali. Nenehno se izgublja v zraku".¹⁸ Svetovna javnost ga je spremljala ob boku bratov Dimai v Veliki Cini, kjer so 12. in 13. avgusta preplezali strah in spoštovanje vzbujajoče severno ostenje (današnja smer Comici-Dimai). Brata sta ga

v primežu zavisti očrnila, češ da je na nekem mestu vzpona omahoval in ju oviral. Štiri leta zatem je Comici ponovil dolomitski exploit, sam in brez vrvi, za smer je rabil slabe štiri ure (prvič preko petnajst ur). Njegov komentar zveni nekako takole: "Nikdar še nisem čutil nič lepšega v gorah." Prezgodnja smrt ga je doletela 19. oktobra 1940 v stenici Vallunga v Val Gardeni, ko je s prijatelji skakljal med brenkanjem kitare in prešernim poplezavanjem. Pretrgala se je zahrbtna zanka.

Naslovnici klasikov italijanske gorniške literature
Gorniški arhiv v Turinu

Emilio Comici med slikovitim spuščanjem po vrvi z vrha stene v dolini Glinščica
Gorniški arhiv v Turinu

¹⁵ T. Mihelič, R. Zaman, *Slovenske stene*. Izbor najlepših plezalnih vzponov. Didakta, Radovljica 2003, str. 361.

¹⁶ Iz prej omenjenega članka Cesar-Jelinčič v *Planinskem vestniku* 1955/4.

¹⁷ E. Comici, *Alpinismo eroico*. CDA&Vivalda editori, Turin 2004, str. 100–101. (Iz tega vira prevaja avtor J. Š.).

¹⁸ E. Comici, *Alpinismo eroico*, str. 128.

Avtor članka, profesor filozofije in zgodovine, Jernej Šček, gost II. festivala goriškega filma 2017
Foto: Igor Kuster

Onkraj politike, literature in umetnosti

Comici ni bil politik, čeprav ga je fašistična stranka potrebovala, on pa njo. V Dolomitih je sprejel upravno vlogo fašističnega župana.¹⁹ Režimska merila so se sicer bolj prilegala sodobniku Giustu Gervasuttiju, junaku moške, titanske moči, samote in poguma. Comici je vendar bil vse prej kot to. Bil je agilni, okreten, hiter, lahkoten, občutljiv, izmuzljiv, spolzek. Bolj psihološki, ženski heroj kot pa monoliten, nasilen skvadrinist. V svojih spisih piše: "Živimo od občutij in doživetij v najplemenitejšem smislu. Vsakdo jih potrebuje in išče, drugače bi življenje bilo prazno, zaman. Za polno življenje pa je vendar potrebno tvegati. Moramo si drzniti."²⁰ Sorodne misli bi lahko izbrali iz spisov Klementa Juga,²¹ če bi se citat ne zaključil s: "Tako nas uči *Duce*."

Comici ni bil literat, knjiga *Junaški alpinizem (Alpinismo eroico)* je izšla posthumno²² in vsebuje odkruške dnevniških in drugih zapiskov, ki so nastajali v obdobju 1927–1938. Njegovih trinajst dnevnikov majhnega formata, ki jih ponosno hrani društvo Alpina delle Giulie v Trstu, še čaka resnega raziskovalca; Comici je sicer gradivo že zbiral z mislijo, da je treba skalaško in alpinistično vedenje razviti v pedagoške in didaktične namene. Svoja predavanja je baje spremljal z

¹⁹ It. *podestà*.

²⁰ Iz uvodnika Elene Marco v Comicijevo delo *Alpinismo eroico*, str. 10.

²¹ Duhovno in intelektualno ozadje Jugove skalaške filozofije mojstrsko razgrinja Vladimir Bartol v spremni besedi *Planinskih spisov dr. Klementa Juga*, ki so izšli po njegovi smrti leta 1936. Pod naslovom *Veliko preizkuševališče* lapidarno odzvanja Nietzschejevo geslo "Živi nevarno!"

²² Za prvo izdajo je poskrbela milanska založba Hoepli leta 1942. Druga dopolnjena izdaja je leta 1961 prinesla obilo novosti, med drugim šestnajst pričevanj in spominov velikanov alpinizma, kot so Kugy, Lipovec, Plaz, Brunner, Fabjan, Del Torso in Cesar. Svoje gradivo črpam iz tretje izdaje, ki je leta 1995 izšla v zbirki *I licheni* založbe Vivalda. Gre za neizčrpen rudnik zlata vrednih klasikov goriške literature, ki jih italijanskemu bralstvu nikdar ne zmanjka.

Svoje raziskovalno delo je avtor članka prvič predstavil s samostojnim predavanjem v sklopu II. festivala goriškega filma 2017 v Cankarjevem domu v Ljubljani. Enajstega februarja 2019 je o tej tematici spregovoril someščanom na dogodku z globokim zgodovinskim in simbolnim pomenom, saj sta se po desetletjih neskladja pod isto streho združila Slovensko planinsko društvo Trst in tržaška sekcija CAI XXX Ottobre. Tovrstnih koščkov preteklosti, kjer se mestni duši stikata, je še nič koliko. Le na nas čakajo, da jih vzamemo v roke.

obskurnim filmom Domenica Rudatisa *Na dolomitskih vrhovih (Sulle guglie dolomitiche)*. Pionirsko idejo popularizacije skalaštva zlahka začetimo v kratkem plezalskem video tečaju, ki ga je neki ameriški fotograf bolj ali manj naključno posnel med počitnicami leta 1939 v dolini Glinščice.²³ Sodobnikom naj bo v poduk vrednost vlaganja v gorsko kulturo, ki si zasluži resno in strokovno obravnavo. Slovencem, skupnosti nedeljskih planincev, naj da misliti pomanjkanje sistematičnega prevajalskega in založniškega dela na tem področju. Še pomnite zbirko *Domače in tuje gore* založbe Obzorja? Kako se lahko prištevamo med velike goriške narode, ko nimamo dostopa do temeljnih del, starejših in sodobnih, v vsakem primeru pa klasikov te literarne zvrsti? Tako kot na tem smo tudi na drugih literarnih področjih kronično podhranjeni s klasiki. Če v antikvariatu že leta čakaš na Senekova *Pisma prijatelju*, potem veš, da nekaj ni v redu. Demokrit, Epikur, Campanella ali pač Cognetti, Gogna, Motti, Moro, Corona, Comici in Dougan: ignoriramo jih in z njimi upravljamo, kot bi šlo za obskurne avtorje, ki zanimajo le petičneže. Težave z majhnostjo tržišča niso zadosten razlog za kulturni molk.

Comici ni bil umetnik. Njegovo plezalsko estetiko so umišljali njegovi biografi, med njimi predvsem Severino Casara z monumentalno zbirko zapisov in fotografij pod naslovom *Umetnost plezanja (L'arte di arrampicare)* ter prej omenjeni Spiro Dalla Porta Xidias. "Nihče ni bil v skali bolj lahkoten in eleganten kot Comici, morda le Paul Preuss," je nekoč rekel Riccardo Cassin. Značilnost Comicijevih smeri so slogovna čistost, estetska linearnost in plezalski koncept navpičnice, ki idejno veže gorski vrh z vznožjem stene. Kot bi plezalska smer sledila poti padajoče kapljice. Navpični plesalec na odru *direttissime*.

Emilio Comici je mit, na katerega so se – kot na opriemek – obesili mnogi. Onkraj mita srečamo duhovno napetega človeka, veseljaka v steni in melanholičnega na vrhu. Radodarnega in občutljivega, narcisa in sanjača, v katerem korenini *moira* tržaškosti. Dušni vihar, *daimon*, med ljubeznijo in sovraštvom, ki mu italijanski pisatelj Dino Buzzati nadene oznako goriškega intelektualca. ●

²³ Polno različico hrani filmski arhiv Goriškega muzeja v Turinu, kratka različica je objavljena na spletu.